Afspraken rond God
(2) Naar ons beeld en gelijkenis?

Lezing

Zijn vader Zacharias werd vervuld van de heilige Geest en sprak deze profetie:
'Geprezen zij de Heer, de God van Israël, Hij heeft zich over zijn volk ontfermd en het verlost.
Een reddende kracht heeft Hij voor ons opgewekt uit het huis van David, zijn dienaar, zoals Hij van oudsher heeft beloofd bij monde van zijn heilige profeten: bevrijding uit de hand van onze vijanden, uit de greep van allen die ons haten. Zo toont Hij zich barmhartig jegens onze voorouders en herinnert Hij zich zijn heilig verbond: de eed die Hij gezworen had aan Abraham, onze vader, dat wij, bevrijd van onze vijanden en vrij van angst, Hem dienen zouden, oprecht en toegewijd, ons leven lang.
En jij, mijn kind, jij zult genoemd worden: profeet van de Allerhoogste, want voor de Heer zul je uit gaan om de weg voor Hem gereed te maken, en om zijn volk bekend te maken met hun redding door de vergeving van hun zonden. Dankzij de liefdevolle barmhartigheid van onze God zal het stralende licht uit de hemel zich over ons ontfermen en schijnen over allen die in duisternis verkeren, in de schaduw van de dood, zodat we onze voeten kunnen zetten op de weg van de vrede.'

Lc 1,67-79

Overweging

Onlangs was ik in de Sint-Salvatorskathedraal voor een orgelconcert. Ik keek recht op het zeventiende-eeuwse beeld van God de Vader van Artus Quellinus de Jonghe op het doksaal onder het grote orgel. Het is het beeld van een nog viriele grijsaard die de kerkgangers zegenend (of is het bezwerend?) begroet. Ik had meteen mijn openingszet voor deze overweging gevonden.

Ik zal het in deze overweging dus hebben over "Godsbeelden". Niemand heeft God ooit gezien en dus zijn het beelden die ontstaan zijn vanuit de menselijke "verbeelding". De vraag blijft: "Heeft God de mens bedacht of heeft de mens God bedacht"?. Wij scheppen ons alleszins een godsbeeld naar ons eigen beeld en gelijkenis. Voor alle duidelijkheid! In deze overweging heb ik het niet over God als dusdanig, maar over het beeld (fysiek of mentaal) dat wij van hem/haar(?) maken.

Laten we nu even een paar godsbeelden uit de bijbel en de kerktraditie de revue passeren. Ik baseer me hierbij op het boek 'GOD 9.0' [1] met als waarschuwing dat dit ook maar een model is om naar de werkelijkheid te kijken en niet de werkelijkheid zelf (net zomin dat onze godsbeelden samenvallen met God zelf).

- **De 'beige' bewustzijnsruimte. God als moeder(borst), voeding, de koesterende zorg.**
  " als een mantel om mij heen geslagen" - of "die mij draagt op adelaarsvleugels" zingen we: Dit godsbeeld lijkt mij wat minder uitgesproken aanwezig in de bijbel (daarvoor wordt God wellicht te exclusief als mannelijk verbeeld). Het krijgt wel een accent in de Katholieke traditie zoals bv. In de pièta. Het wordt dan ook eerder gekoppeld aan de figuur van Maria (het vrouwelijke element) met Jezus als zuigeling in de kribbe. Het wordt ook onverbloemd weergegeven in het verhaal van de heilige lactatio van Sint-Bernardus van Clervaux.

  We kunnen dit ook herkennen in de bovenvermelde evangelielezing: "Het stralend licht uit de hemel zal zich over ons ontfermen".

[1] Marion Küstenmacher, Tilmann Haberer en Werner Tiki Küstenmacher, *God 9.0. De spirituele groeikansen van het christendom*, Vertaald door Piet van Veldhuizen

- **De 'purperen' bewustzijnsruimte: Het beeld van de stamgod = de god van de eigen clan; de eigen groep:**
  De stamgod in de bijbel is de god van "Abraham", de god van "Isaak" en de god van "Jacob" (= de god van de voorvaderen). Dit beeld is dikwijls nog doordrenkt van magie. Denken we maar aan de heroïsche en magische strijd van Elia tegen de priesters van Baal. In deze purperen bewustzijnsruimte wordt er ook vaak beroep gedaan op geesten en demonen. Een voorbeeld hiervan is koning Saul die die naar de dodenbezweerster van En-Dor gaat om contact te krijgen met de geest van de gestorven profeet Samuël (1 Samuël 28 : 3-25). Een ander duidelijk purper element zijn de vervloekingsformules uit Deuteronomium (Deuteronomium 27,11 – 26)

  In de Katholieke traditie is er nog veel purper magisch denken bewaard gebleven: bv. De transsubstantiatie tijdens de consecratie ingeleid door een mannelijke celibataire priester (het hocus-pocus weet je wel). Ook het bidden tot heiligen om iets te verkrijgen blijft doordrongen van purpere energie.

  We vinden nog duidelijke aanwijzingen voor deze clangod in de bovenvermelde tekst van Lucas. Er wordt verwezen naar de voorouders en vooral naar Abraham aan wie God een eed had gezworen.

- **De 'rode' bewustzijnsruimte : De rode oorlogsgod = machtsgoden, oorlogsgod Jahwe, vernietiger van de vijanden**.
  Bij de mythische verovering van het beloofde land gaat Jawhé niet bepaald zachtzinnig om met de oorspronkelijke bevolking. Hij bezoekt zijn vijanden met donder, aardschokken en oorverdovend lawaai, met wervelende stormen en een verterende vlammenzee (Jesaja 29,6). Hij brult als een leeuw (Joël 4,16), hij slaat met de stok (Jesaja 30,31). Hij rukt de vijanden "uit hun land in toorn, in grimmigheid en grote verbolgenheid (Deuteronomium 29,27). Jawhé is alleszins opgewassen tegen de al even bloeddorstige goden van de volkeren rondom. In psalm 137 lezen we: "Gij, dochter van Babel, ter verwoesting bestemde, / gelukkig hij, die u zal vergelden / hetgeen gij ons hebt aangedaan; / gelukkig hij, die uw kinderen zal grijpen en tegen de rots verpletteren. Is dit de god van de huidige Israëlische regering?

  Deze God is ook een jaloerse God. Lees er de tirades van Ezechiël maar op na; als het volk Israël een religieus scheve schaats rijdt met Baäl en/of Astarte.

  In de tekst van Lucas vinden we nog referenties naar deze oorlogsgod als vernietiger (bevrijder) van de vijanden.

- **De 'blauwe' bewustzijnsruimte: De enige God als schepper, de almachtige, God de vader als opvoeder, wetgever en rechter:**
  Na het geweld van de rode oorlogsgod, wordt hier vooral de klemtoon gelegd op de wetten (de Torah in het jodendom, de Sharia in de Islam) en het naleven ervan, met een stevige nadruk op het "laatste oordeel". En wat als men de wetten niet eerbiedigt? Er ligt een sterke klemtoon op de beloning als men zich aan de wetten houdt (de hemel) en de straf als men er zich niet aan houdt (de hel).

  Het is de ruimte van de moraliteit, de gehoorzaamheid en het beteugelen van de begeerten.

  Jodendom en Islam verwijten het Christendom wel eens dat ze te weinig de klemtoon legt op de wetten (Thora - Sharia) en teveel op het meer persoonlijke liefdesgebod. Als dit al zo zou zijn dan heeft de Katholieke kerk haar uiterste best gedaan om aan dit (veronderstelde) tekort alsnog tegemoet te komen.

  De Katholieke kerk heeft sterke blauwe accenten met klemtoon op: hiërarchische structuren, rijke vroomheid en goede werken, mogelijkheid van vergeving, bescherming tegen chaos, barmhartigheid van de wet. Maar "genade" is vooralsnog enkel maar te vinden in de eigen groep.

- **De 'oranje' bewustzijnsruimte : God is anders of dood; de verborgen God**:
  De oranje pionier denkt zelfstandig. Hij laat zich minder gelegen aan de tradities en kerkelijke bepalingen. De wetenschap begint het wereldbeeld te domineren. Dit luidt het einde in van het mythische godsbeeld (tot nog toe) met als climax God die dood verklaard wordt door Nietzsche. Het atheïsme krijgt voet aan de grond. Ook de bovennatuurlijke God die ergens boven zijn schepping zou zweven wordt in vraag gesteld (Paul Tillich). Oranje is een individuele bewustzijnslaag bij uitstek.

  De vraag: "heeft God de mens bedacht of heeft de mens God bedacht" is een typische oranje vraag.

  Wie blijft geloven zal zich (alleszins voor zichzelf) moeten verdiepen en verantwoorden. Velen zoeken een weg naar een persoonlijke God (los van de kerk). Dorothee Sölle kiest voor de weg waarbij het individu afdaalt in de eigen diepte, om los te komen van de kinderlijke "papa lost het wel op"-theologie (blauwe theologie)

- **De 'groene' bewustzijnsruimte: Er is geen Jood of Griek meer, er is geen slaaf of vrije, het is niet man en vrouw: u bent allemaal één in Christus Jezus: God als vriend van mensen (Huub Oosterhuis), barmhartige en moederlijke God; God als liefde; God in alle religies.**
  Het accent ligt op verbondenheid, consensus, verzoening, liefde, mededogen, emancipatie. "Hebt Uw vijanden lief" zegt Jezus. Kennis ontstaat in dialoog (uitgebreide gesprekscultuur).

  Groen legt ook een duidelijk accent op ecologie en sociale bewustwording ("Laudato si is een document met opvallend veel groene accenten).

  Typisch Groen is ook Taizé: Taizé als magneet voor honderdduizenden jongeren uit alle windstreken. De mantra-achtige liederen, de contemplatieve stiltes en de groene gesprekscultuur drukten hun stempel op vele kerkelijke groepen en gemeenten.

  In de tekst van Lucas komt dit groene godsbeeld terug in de liefdevolle barmhartigheid van God.

- **De 'gele' ruimte (het gele bewustzijnsniveau)**
  Kernwoorden in deze bewustzijnsruimte zijn: integraal – non-duaal – paradoxaal…….
  - **Integraal:** de verschillende bewustijnsruimtes (godsbeelden) hebben hun eigen waarde. De verschillende zienswijzen worden geïntegreerd en we (ver)oordelen niet over mensen die op een bepaalde plaats in het kleurenschema zitten.
  - **Non-duaal**: De scheidingslijnen verdwijnen of verzwakken – bv. de scheidinglijn tussen God en mens (Gij daar – wij hier). Een mooi voorbeeld is het gebed van Jan van Ruusbroec van vorige week "God, leef je uit in mij". De mystici in alle godsdiensten wisten dit al lang. Ook Jezus denkt non-duaal als hij zegt dat hij en de vader één zijn.
  - **Paradoxaal:** geen "of-of"-denken, maar "en-en"-denken. Bv. Maria is moeder en maagd – God is almachtig en machteloos – Diegene die ten onder ging aan het kruis is de verlosser – de gewonde is de heelmeester – Het leven is heilig en geen moer waard – mannelijk en vrouwelijk schiep hij hen. Het is eigen aan de gele bewustzijnsruimte dat we met dergelijke samenvallende tegenstellingen kunnen omgaan.

En tot slot: Jef en ik hebben deze cyclus voorbereid. Waar bevindt "de Lier" zich in dit kleurenschema? Zonder daarover gesproken te hebben zei Jef spontaan "geel" terwijl ikzelf veel eerder aan "groen" dacht. Blijkbaar is het niet zo éénduidig. Het kan ook zijn dat individuen in een andere bewustzijnsruimte zitten dan de gemeenschap als geheel….en een persoon of gemeenschap behoort nooit volledig tot slechts één bewustzijnsruimte. De Lier heeft volgens mij heel wat kenmerken uit zowel de oranje- de groene als de gele bewustzijnsruimte (en bijbehorende godsbeelden).

André Nuytemans
De Lier, Brugge, 14 september 2025